

„СЪНИЩА И БЕЗСЪНИЦИ“
(сборник с научни статии – ШУ „Еп. К. Преславски“
и Научен център за православна култура и изкуства
„Св. Архангел Михаил“,
Изд. „Фабер“, В. Търново, 2011)

Надежда Цочева

Шуменски университет „Еп. Костантин Преславски“

Един научен сборник със заглавие „Сънища и безсъници“ провокира посоката на неговото възприемане в културологичен план: чрез разнопосочието на смисли, съдържащи се в опитите в сънуването и сънищата през различните епохи, които насочват към обвързаността на съня със света на ирационалното:

– Смесовото редопологане *сън–смърт, сън–пророчество, видение*, като навлизане в тайнството на божествения промисъл в контекста на християнската култура.

– Сънят в епохата на романтизма като метафорична проекция на „душата синя на небето“ в контекста на трагическото светоусещане за самотата на нашия свят, откъснат от идеалните сфери, както и обвързаността на съня с поетиката на мечтанието, утвърдена чрез смисловия ред *сън–бян–трансцендент* в контекста на символизма.

– Философските прозрения за живота като сън: представа, основана на идеята на Ницше за съня като голямо изкуство.

– Тълкуванията на Гастон Башлар за метафизиката на съня (на нощния сън) като потъване на аза в самия себе си, като отиване отвъд себе си.

– Психоаналитичните идеи на Фройд, отвеждащи към тъмното несъзнавано в човешката природа; сънищата като проекция на несъзнаваното.

– *Сюрреалистичната обсебеност от съня*, сюрреалистичните сънища като проекция на авангардисткия стремеж към ирационалните светове: чист психологически автоматизъм, чрез който се изразява действителното функциониране на мислите, комбинация от фрагменти от различни, реалистично несъчетаеми редове на времето и пространството.

В този културологичен контекст се оказва, че *Сънят и Времето* са големите герои в сборника „Сънища и безсъници“, изграждащи сюжета за модерното съществуване в началото на XX век, които непрекъснато се пресичат, преплитат и заедно оформят *ирационалните форми на човешкото битие – животът другаде*,

не тук и сега, животът на душата – бленуваща хармония или разтърсвана от кошмарите на неслучилото се битие. Опитите в сънуването, сънищата и безсънниците отвеждат към други светове, отвъд мислимото в ирационалните невидими сфери на модерната субектност – създават проекциите на конституирането на модерния субект в началото на XX век в българската литературна действителност чрез текстовете на Пенчо Славейков и Пейо Яворов.

Повод за създаването на сборника е проведената през юни 2007 година в Шуменския университет „Епископ Константин Преславски“ научна конференция „Сънищата на Пенчо Славейков и безсънниците на Пейо Яворов“ по случай сто години от отпечатването на стихосбирките „Сън за щастие“ на Пенчо Славейков и „Безсънници“ на Пейо Яворов. Сборникът е подготвен от редакционна колегия в състав: проф. д-р Веселин Панайотов, доц. д-р Евдокия Борисова, проф. д-р Сава Сивриев (отговорен редактор), доц. д-р Страшимир Цанов, д-р Ваня Колева.

По думите на проф. Сивриев известната статия на Божан Ангелов „Сънищата на г. Пенчо Славейков и безсънниците на г. Пейо Яворов“⁽¹⁾, послужила за наслов на конференцията и източник на цитации в докладите, привлича вниманието с факта, че още от заглавието нейният автор успява да покаже симетрията на аксиологията у „Мисъл“⁽²⁾. В този смисъл заглавието на настоящия сборник борава с две основополагащи категории, навлезли в критическия и литературния дискурс чрез статията на Божан Ангелов – „сънищата“ и „безсънниците“, съизмерваща две поетически присъствия чрез антиномичния модел, който изгражда устойчиви интерпретативни нагласи и до ден-дневен, като опит да се навлезе в света на сънищата за хармония и дисхармонията на модерната душа чрез Славейковите съзвучия и Яворовите дисонанси. Този начин на навлизане в смисъла на текстовете се оказва основополагащ при рецепцията на автори като Славейков и Яворов⁽³⁾ в научните среди в контекста на тяхното възприемане в последните години през призмата на антологийното, на критическите и метатекстовите сюжети⁽⁴⁾ със съзнанието за тяхната конститутивна роля в изграждането на поетическия, философския, модерния език на литературата.

Симетриите и асиметриите, езиковите наслоения, критическите и поетическите наслагвания, историята и езикът, критическите сюжети и метатекстовите прочити, тълкуванията в аксиологичен, екзистенциален, метатекстов план стават обект на обговаряне в сборника, като статиите се ориентират към *три основни дяла*, които се взаимодопълват помежду си.

Проф. д-р **Сава Сивриев** разгръща проблемите около „Сънищата, безсънниците или симетрия на аксиологията“, говорейки за единството на кръга „Мисъл“ в плана на една културна антиномичност – вътрешна диалогичност и основаност на предлаганите представи за ценностност. В плана на тази динамика у Славейков, при цялата му модерност, се доизживяват остатъците от културата на Възраждането, а у Яворов се сътворява модерната драма на мисълта и личността. Доц. д-р **София Ангелова-Дамянова** се спира на

„Измеренията на поетическия сън“ в Пенчо-Славейковата книга, като сочи своеобразието на структурата ѝ – единство, цялостност, но и мозаечност. Интерпретирани са различните измерения на поетическия сън: успокоението, привидното спокойствие, любовният трепет, блянът, смъртта в различните лирически миниатюри. „Сън за щастие“ се превръща в поетическа визия – сън за житеския път на човека, в профетичен сън за собствения жизнен път на поета. Д-р **Ваня Колева** в „За любовта-смърт, любовта-живот и пътуването към покоя в „Сън за щастие“ на Пенчо Славейков“ проследява поетическите визии за любовта-смърт, възпрепятстваща осъществяването на идеала, и за любовта-живот/прераждане като духовно единение с ближния. В контекста на поетиката на мечтанието сънят се разглежда като мечтание по одухотвореност и хармония, живот във и чрез красотата, допълваща естетическо и етично. Пътуването като бленуване на непознатото, непознаваемото.

Съпоставяйки текстовете „Как ли ще мина и утрешний ден“ от „Сън за щастие“ и „Песен на песента ми“ от „Безсъници“, представени през призмата на творчеството у Теодор Траянов, Емануил Попдимитров, Николай Лилиев, доц. д-р **Николай Димитров** в контекста на възприемането на поезията като метатекст представя раждането на самия дискурс, артикулирането на постигнатите настроения; утопите и антиутопиите у Пенчо Славейков и Пейо Яворов като антимироглед на Възраждането. Откроена е функционалната, структурната и концептивната различност на двата текста, тяхната противопоставимост на традицията и говоренето за самите себе си – за начина на раждане на света в стихосбирките, към които принадлежат. „Сън за щастие“ промечтава света, без да напуска пределите на земното битие – сън наяве, в който азът умиротворява душата си и постига своя копнеж по щастие. Чрез тази книга Пенчо Славейков въвежда поетиката на мечтанието, намерила продължение у символистите. При Пейо Яворов се откроява копнеж по извънземен блян – небитийната умиротвореност и съзнанието за неговата невъзможност. „Безсъници“ е прощаване със социалните и индивидуално-романтическите илюзии. Третият път е предложен от Теодор Траянов – като средство за мистично възлизане към белий мир (изконна цялост), а не изпепеляване (както е при Яворов).

В сборника може да се открият няколко текста, ориентирани към рецепцията на двете книги през разглежданата 1907 г. – „критически сюжети, критически метафори“ по формулировката на доц. д-р **Евдокия Борисова**, или в по-общ план – „за големите литературни сюжети на печата“ според проф. дфн **Калина Лукова**. Доц. **Евдокия Борисова** представя два начина на обглеждане на литературния живот – този на Алберт Герчев през призмата на пресяването сред образи и артефакти на значимото, мислейки с естетическата парадигма на модерния поет, познат от „Бляновете“ и „Зидарите“, и този на Божан Ангелов, който превръща естетическия конструктор в метакритически сюжет: въздигане на

новия храм на литературата от Яворов – архитекта на модерната душа, епика на мисълта и страстите, и Славейков – финия резбар, художник, лирик.

В сборника се разглеждат и по-специфични проблеми: д-р **Петър Трендафилов** подлага на декодиране присъствието на Пейо Яворов в текстовете от „На Острова на блажените“. През погледа на Мишел Фуко, Вайнингер и др. пречупва своята интерпретация „За формите на атрофия на опита в модерността“ доц. д-р **Владимир Сабоурин**, говорейки за съотношението „(лично) преживян опит – социално конституиран опит“, за да открие противоречието от „винаги сме били модерни“ до „никога не сме били модерни“, защото „всичко някога е било“, тоест постмодерността е „ново Средновековие“ и се е случила мъчително. Тази статия се занимава с феномена на атрофията в опита в модерността. Моделите на този социален и исторически процес се разглеждат от ранномодерната испанска мистика и радикално отхвърляне на Ото Вайнингер в края на века във виенската култура на сънуването. Доц. д-р **Пламен Антов** в „Безсънници“ – между аза и езика. П. Славейков – Яворов – Траянов“ проследява пътя, който изминава българският модернизъм от Пенчо Славейковите културно-героични блянове към сецесионнодекорираните безсънници на солипсистично затворения в себе си аз на Яворов, който онагледява един фундаментален разрыв в параметрите на модерната менталност – модерността като социополитическа и етическа самоценност и модернизъм като естетическа ценност. Разгледан е сецесионният елемент в символистичната езиковост на „Безсънници“. Доц. д-р **Страшимир Цанов** в „Човекът и историята в „Хайдушки копнения“ на Яворов“ редополога понятията като *история* и *копнения* – вписване на историята в човека, с което нарушава традиционния модел за вписване на човека в историята. Статията проследява отношението исторично-аисторично и чрез него достига до изводи и обобщения за мемоарния дискурс на Яворов, за културно-историческата му обусловеност, за отношението човек–история в „Хайдушки копнения“, в съпоставителен план с мемоаристиката на Захари Стоянов.

В крайна сметка текстовете от сборника продължават да градят сюжета за „сънищата и безсънниците“, начертан още от Божан Ангелов в началото на XX век, свързани с раждането на модерната чувствителност, с начините на изразяване на ставащото в модерната душа чрез нейните блянове по хармония и кошмарните видения на нощта, визиращи кризисността на човешкото битие; очертават разнопосочието на смисли:

- Сънищата и безсънниците, които трябва да получат своето битие в езика.
- Съновиденията като проекция на несъзнаваното (Фройд), като потъване в метафизичния сън (Г. Башлар) – в себе си и отвъд себе си.
- Опитите в сънуването, сънищата и безсънниците отвеждат към други светове, в ирационалните невидими сфери на модерната субектност от началото на XX век.

И ако трябва да завършим с опитите в съня и сънуването, можем да използваме едно изказване на Милан Кундера от „Животът е другаде“⁽⁵⁾: „Битието се оказва подвластно на стихии, които не могат да бъдат управлявани, дори ако ги оценнос-

тим високо и ги наречем любов, свобода, справедливост... Животът е тук, при нас, и винаги някъде другаде... А може би наистина човешкият живот не е един и не се случва на едно-единствено място и време, може би той винаги е тук и някъде другаде, може би постоянно сме будни и спящи, себе си и другите хора?“. Ако това ви заинтригува, просто отворете албум на Дали или прочетете сборника „Сънища и безсъници“ – модерните опити в сънуването и сънищата...

БЕЛЕЖКИ:

1. Ангелов, Б. (1908) Сънищата на г. П. Славеиков и безсъниците на г. П. Яворов. // *Демократически преглед*. г. VI, 1908, кн. 1, с. 21–33.
2. По друг и сегашен начин видно – антиномията на литературното мислене на кръга, чието мислене и деятелност, според отказа да се променят литературоведските навици, са схващани и представяни като нещо единно и цялостно. Из енергията на тази антиномичност се ражда българската лирика и след „Мисъл“. Вж. Сивриев, С. (2011), Предговор. Сънища и безсъници. В. Търново. „Фабер“, 2011.
3. Яворов като един от най-обговаряните автори в последните години в поредица от конференции, книги, сборници, монографии – Вж.: Как ехото не глъхне. Нов сб. с изследвания на П. К. Яворов. УИ „Св. Кл. Охридски“, София, 1996., Ракъовски, Цв. (1998) П. К. Яворов и българските поетически силуети. Изд. САНДРА БУК, София, 1998., Русева, В. (2001) Генеалогия на българската модерност. Яворов. Изд. АБАГАР, В. Търново, 2001., Дакова, Б. (2002) Яворов. Археология на автора. ИК „Стигмати“, София, 2002, Камбуrow, Д. (2003) Явори и клонки. Изд. „Фигура“, София, 2003. и т. н., които представляват различен поглед към едно неординарно явление, със съзнание за неговата граничност.
4. Една от последните конференции, организирана от Георги Господинов, Пламен Антов, Института по литература на БАН, бе посветена на Антологииите на 1910 г.: „Островът на антологииите: 1910 и след това“ от 17. 12. 2010 г.
5. Кундера, М. (2012) Животът е другаде. Изд. „Колибри“, София, 2012.

**DREAMS AND SLEEPLESS MOMENTS
(A COLLECTION OF LITERARY ARTICLES – SHUMEN
UNIVERSITY „KONSTANTIN PRES LAVSKI“
SCIENTIFIC CENTRE FOR ORTHODOX CULTURE AND ARTS
„ST. ARCHANGEL MICHAEL“
FABER, VELIKO TARNOVO, 2011)**

Nadezhda Tsocheva, Ph.D.

✉ Part-time assistant,
Shumen University „Episkop Konstantin Preslavski“
e-mail: nadiacocheva@abv.bg